

BASISBOEK SOCIAAL WERK

Frans Spierings en Marcel Spierts (red.)

Activeren, ondersteunen en verbinden

Frans Spierings en Marcel Spierts (red.)

Vijfde editie

Boom

Met onderstaande unieke activeringscode krijg je via **www.boomstudent.nl** toegang tot de online leeromgeving. Deze code is persoonsgebonden en gekoppeld aan de 5^e editie. Na activering van de code is de online leeromgeving twee jaar toegankelijk. De code kan tot zes maanden na het verschijnen van een volgende editie geactiveerd worden. De code is eenmalig te gebruiken. Deze activeringscode is alleen bruikbaar voor een studentlicentie en geeft geen toegang tot de docentomgeving van het platform. Ben je docent? Dan heb je jouw activeringscode per e-mail ontvangen. Deze code activeer je op **boomdocent.nl**.

Basisontwerp omslag: Dog & Pony, Amsterdam

Omslagontwerp: Emma Raben

Beeld omslag: pasqualetto

© 2024 F. Spierings en M. Spierts | Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 9789024457724

NUR 133

www.boomstudent.nl

www.boom.nl/hogeronderwijs

Inhoud

Inleiding	8
Deel I: De kern van het sociaal werk	19
1 Kennismaken met sociaal werk	21
<i>Frans Spierings en Marcel Spierts</i>	
1.1 Wat is sociaal werk?	21
1.2 De transformatie van de verzorgingsstaat	30
1.3 Een eigen stem van sociale professionals	35
1.4 Samenvatting	40
1.5 Literatuur	41
2 Van caritas naar veelzijdig beroep	43
<i>Frans Spierings en Marcel Spierts</i>	
2.1 Caritas als voorloper van het sociaal werk	43
2.2 De negentiende eeuw: eerste tekenen van een beroep	47
2.3 De twintigste eeuw: een veelzijdige en volwaardige professie	54
2.4 Samenvatting	65
2.5 Literatuur	66
3 De werkterreinen	67
<i>Frans Spierings en Marcel Spierts</i>	
3.1 Sociaal werk – welzijn en samenleving	67
3.2 Sociaal werk – jeugd	76
3.3 Sociaal werk – zorg	87
3.4 Samenvatting	99
3.5 Literatuur	99
4 Beroepshouding: luisteren en activeren	101
<i>Frans Spierings en Marcel Spierts</i>	
4.1 Actief luisteren om sociaal te verbinden	101
4.2 Stappen in actief luisteren	109
4.3 Negatieve vrijheid en normativiteit	113
4.4 Valkuilen bij communicatie en macht	117
4.5 Samenvatting	120

4.6	Literatuur	121
5	Methodisch werken	123
	<i>Frans Spierings & Marcel Spierts</i>	
5.1	Omschrijving van de begrippen	124
5.2	Methodisch werken	125
5.3	Samenspel en samenwerking	132
5.4	Een keur aan methoden	134
5.5	Samenvatting	144
5.6	Literatuur	145
	Deel II: Maatschappelijke vraagstukken	147
6	Ecologische crisis en sociaal werk	149
	<i>Jeanet de Jong & Maja Ročak</i>	
6.1	Ecologische crisis en grenzen aan groei	151
6.2	Sociale en ecologische rechtvaardigheid	153
6.3	Ecologische crisis en sociaal werk	154
6.4	Ecosociale praktijken in het sociaal werk	157
6.5	Samenvatting	161
6.6	Literatuur	162
7	Maatschappelijke deelname via waardevol werk	165
	<i>Paul van der Aa</i>	
7.1	Betaalde arbeid als aandachtsgebied van sociaal werk	165
7.2	Waardevol werk als leidend principe voor sociaal werk	166
7.3	Drie praktijkvraagstukken voor de sociaal werker	168
7.4	Methodische aandachtspunten	171
7.5	Samenvatting	175
7.6	Literatuur	176
8	Divers-sensitief sociaal werk in een superdiverse samenleving	177
	<i>Dirk Geldof</i>	
8.1	Superdiversiteit als nieuwe realiteit	177
8.2	Superdiversiteit als prikkelend kader voor sociaal werk	183
8.3	De uitdagingen van superdiversiteit voor sociaal werk	186
8.4	Samenvatting	189
8.5	Literatuur	190
9	Armoede	193
	<i>Mariëtte Lusse en Annelies Kassenberg</i>	
9.1	Armoede in Nederland	193

9.2	Aanpak van armoede	198
9.3	Beroepshouding en -vaardigheden bij armoede	200
9.4	Samenvatting	203
9.5	Literatuur	203
10	Sociaal gezonde leefomgeving	207
	<i>Ingrid Bakker en Quinta Ansem</i>	
10.1	Ongelijke kansen voor gezondheid en welzijn	207
10.2	Positieve gezondheid en leefomgeving	210
10.3	Maatschappelijke vraagstukken	211
10.4	Gezond beleid	214
10.5	Rol van de sociaal werker	219
10.6	Samenvatting	222
10.7	Literatuur	222
11	Eenzaamheid en sociaal isolement	227
	<i>Jenny Zwijnenburg</i>	
11.1	Wat verstaan we onder eenzaamheid en sociaal isolement	227
11.2	De rol van sociaal werk	233
11.3	Samenvatting	240
11.4	Literatuur	240
12	Kindermishandeling en huiselijk geweld	243
	<i>Linda Douma en Medi Hoes</i>	
12.1	Kindermishandeling	243
12.2	Huiselijk geweld	245
12.3	Gevolgen en signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld	250
12.4	Het Besluit verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling	252
12.5	De rol van de sociaal werker bij kindermishandeling en huiselijk geweld	253
12.6	Samenvatting	256
12.7	Literatuur	256
13	Sociale technologie in sociaal werk	259
	<i>Erik Jansen, Koen Dortmans en Maurice Magnée</i>	
13.1	Definitie	259
13.2	Een handelingskader voor de omgang met sociale technologie	260
13.3	Bedoelde en onbedoelde effecten van technologie	263
13.4	Toepassingen van technologie in zorg en welzijn	265
13.5	Samenvatting	271
13.6	Literatuur	271

Deel III: De sociale basis en de beroepsuitoefening van sociaal werk	274
14 Ontmoeting	275
<i>David ter Avest</i>	
14.1 Een sterke sociale basis gevraagd	275
14.2 Ontmoeting	276
14.3 Buurthuizen en andere ontmoetingsplekken	279
14.4 Werken aan sociaal kapitaal	281
14.5 De rol van de sociaal werker	284
14.6 Samenvatting	287
14.7 Literatuur	287
15 Sociaal werk en ervaringsdeskundigheid	293
<i>Rosalie Metzke en Alië Weerman</i>	
15.1 Ervaringsdeskundigheid	293
15.2 Ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid	294
15.3 Professionalisering van ervaringsdeskundigheid	298
15.4 Waarden, competenties en kerntaken van ervaringsdeskundigen	299
15.5 Bijdragen van ervaringsdeskundigen	302
15.6 Samenwerking met ervaringsdeskundigen	304
15.7 Samenvatting	306
15.8 Literatuur	307
16 Religie en spiritualiteit in sociaal werk; nieuwsgierigheid als deugd	311
<i>Wim Dekker</i>	
16.1 De religieuze hulpvrager	312
16.2 De zinzoekende (on)gelovige hulpvrager	315
16.3 De impact van religie en spiritualiteit op de sociale basis	317
16.4 Religie en polarisatie	320
16.5 Samenvatting	322
16.6 Literatuur	323
17 Sociaal schaduwwerk	325
<i>Saskia Welschen en Mieke Schrooten</i>	
17.1 Sociaal schaduwwerk: betekenis en kenmerken	326
17.2 Sociaal schaduwwerk in relatie tot de overheid	332
17.3 Samenwerking tussen informele en formele sociaalwerkpraktijken	334
17.4 Samenvatting	337
17.5 Literatuur	337

18	Kunst en cultuur en sociaal werk	343
	<i>Aart van der Maas en Nico de Vos</i>	
18.1	De waarde(n) van kunst en cultuur	343
18.2	Sociaal werk als 'meertalig' beroep	346
18.3	Sociaal werk en de kunsten	348
18.4	Arts-Based Research in sociaal werk	350
18.5	Individueel of collectief werken: kunst van delen	351
18.6	Samenvatting	355
18.7	Literatuur	355
19	Sport, spel en beweging in sociaal werk	359
	<i>Sebastian Abdallah</i>	
19.1	Sport als positieve kracht in maatschappelijke krachtenvelden	359
19.2	Sport en bewegen: werken met energie en belichaming in sociaal werk	361
19.3	Verbinding en scheidslijnen op en om het speelveld	365
19.4	Speelruimte voor sport en voor jongeren	368
19.5	Samenvatting	371
19.6	Literatuur	372
20	Sociaal ondernemerschap en (activistisch) sociaal werk	375
	<i>Guido Walraven en Toby Witte</i>	
20.1	Veranderende context van het sociaal werk	375
20.2	Sociaal ondernemerschap: houding en competenties	377
20.3	Sociaal ondernemerschap	378
20.4	Sociaal werk anno 2024 en verder	380
20.5	Competenties	382
20.6	Sociaal ondernemend street-level werk	383
20.7	Voorbeelden van sociaal ondernemen in het sociaal domein	385
20.8	Verschillen en overeenkomsten	386
20.9	Samenvatting	387
20.10	Literatuur	387
	Begrippenlijst	390
	Illustratieverantwoording	407
	Over de auteurs	410
	Index	415

Inleiding

Er zijn beroepen waar niemand ooit vragen bij stelt. Als iemand op een feestje vraagt 'Wat doe je?' en het antwoord is 'Ik ben onderwijzer', weet iedereen om wat voor werk het gaat. Brandweerman is ook zo'n beroep. Iedereen weet wat dat is, of kan zich er een voorstelling bij maken. Als je echter zegt dat je sociaal werker bent, gaan veel wenkbrouwen omhoog. Wat is dat precies? Veel mensen hebben daarover geen duidelijk idee. Dat komt omdat sociaal werk een familienaam is van veel verschillende beroepen die nog maar kort bestaat in Nederland.

Als sociaal werker behoor je tot de grote groep van beroepsbeoefenaren in de sector zorg en welzijn die ervoor zorgt dat onze samenleving een samenhangend geheel vormt waarin mensen tot hun recht komen, als mens en als burger. Deze groep werkers in zorg en welzijn omvat circa 1,3 miljoen werknemers. Onder hen bevinden zich volgens de branchevereniging Sociaal Werk Nederland zo'n 73.000 sociaal werkers (Van de Wiel, 2019). Het zijn werkers die mensen activeren, ondersteunen en verbinden. Ze brengen mensen, groepen en gemeenschappen sociaal in beweging en ondersteunen hen om zich met elkaar te verbinden. Dat doen ze vooral door actief te luisteren en de juiste acties te ondernemen. Als sociaal werker houd je je bezig met het sociaal functioneren, de sociale kwaliteit en sociale verbondenheid van mensen, en dat is boeiend en dynamisch werk. Goed zijn in het leggen en onderhouden van contacten en in sociale dienstverlening is een bijzondere kunst. Het is een kunst die voortkomt uit talenten die je al hebt, maar waarin je je ook verder kunt bekwamen.

Het vak

Omdat sociaal werk zo'n breed domein is, heb je als sociale professional vaak een afwisselende en een zich verdiepende loopbaan. In welke functie je ook belandt, altijd combineer je de specifieke functie-eisen met het brede kennis- en toepassingsdomein van sociaal werk. Voor de buitenwereld ben je herkenbaar als sociaal werker (je algemene identiteit), maar ook als dienstverlener met een specifiek beroep of een specifieke functie (je bijzondere identiteit). Vergelijk het met je naam. Je achternaam is je familienaam (sociaal werk in ons geval), je voornaam is je eigen naam (bijvoorbeeld maatschappelijk werker, opbouwwerker, jeugdzorgwerker, creatief therapeut, sportpedagoog).

Als sociale professional behoor je tot het contingent sociaal werkers dat aantreedt als problemen complex worden. Sociale professionals zorgen voor samenwerking en afstemming, ze zijn gespecialiseerd in bepaalde methodieken en functies, en geven leiding. Al tijdens je opleiding kun je jezelf een zeker profiel geven en jezelf positioneren. Allereerst

leg je op basis van de sociale wetenschappen een stevig kennisfundament dat gemeenschappelijk is voor het sociaal werk. Vervolgens kun je jezelf via opdrachten, stages en projecten profileren in een bepaald domein: 'Sociaal werk – welzijn en samenleving', 'Sociaal werk – zorg', of 'Sociaal werk – jeugd'. En dat zijn nog maar de hoofdlijnen. Binnen die opleidingsrichtingen, domeinen, kerntaken en posities komen we oneindig veel werksoorten, functies, specialismen en methodieken tegen.

Verantwoording

De term 'sociaal werk' bestaat nog maar vrij kort als overkoepelend begrip voor alle functies en beroepen in het sociaal-agogische domein in Nederland. Het is een nieuwe poging van opleidingen, werkgevers en beroepsverenigingen om de samenhang te versterken en de sector te profileren. De sector kiest voor de term sociaal werk, of social work, omdat deze gangbaar is geworden in de opleidingen en aansluit bij internationale ontwikkelingen en internationaal taalgebruik. Een sterke impuls om de opleidingen in zorg en welzijn een Angelsaksische naam te geven is uitgegaan van de ondertekening van de Bologna-verklaring in 1999. Ministers van Onderwijs uit negentien landen ondertekenden toen een verklaring waarin zij afspraken de opleidingen in het hoger onderwijs te harmoniseren. In Nederland heeft dat geleid tot de invoering van de zogenoemde bachelor- en masterstructuur. Dat wil zeggen dat studenten die een opleiding in het hoger beroepsonderwijs met een diploma afsluiten, een associate degree krijgen, een bachelortitel of een professionele mastertitel. De titulatuur is Engelstalig. Voor de agogische opleidingen aan de hogescholen werd gekozen voor de titel 'associate degree, bachelor of master social work'. Over deze opleidingen Social Work gaat deze uitgave.

Het *Basisboek sociaal werk* legt een fundament om de (ver)bindende elementen tussen de beroepen en functies vorm te geven. In deze uitgave gaan we niet in op de eigenheid, kenmerken en methodiek van de verschillende beroepen binnen sociaal werk. We concentreren ons op de profilering, positionering, basishouding en methodiek van sociaal werk als overkoepelend en samenbindend begrip. Voor detailinformatie over de verschillende beroepen binnen de sector verwijzen we naar bestaande inleidingen, basisboeken en handboeken. Deze uitgave is aanvullend op, dan wel inleidend tot de meer specifieke boeken voor beroepen. We richten ons met deze publicatie enerzijds op hbo-studenten in hun oriënterende fase en anderzijds op praktijkwerkers die op zoek zijn naar een handig, inleidend en ordenend boek over hedendaags sociaal werk. Het is een echt basisboek, dat studenten en praktijkwerkers een kader en een oriëntatie biedt. Als auteurs hebben we ook bepaalde keuzes gemaakt: niet alleen wat betreft de omvang en diepgang, maar ook meer in normatieve zin. Sociaal werk is volop in ontwikkeling en beweging en dat vraagt ook om een zekere richting.

Leeswijzer

We hebben het boek opgedeeld in drie delen. Elk deel heeft een eigen doelstelling. In deel I gaat het over de kern van sociaal werk. Met behulp van een casus laten we zien hoe breed sociaal werk is en hoe gewoon het ook kan zijn. Het werk van sociaal werkers kun je dagelijks

tegenkomen en bijna iedereen krijgt er dan ook in een of andere verschijningsvorm mee te maken.

Module 1 laat je als lezer kennismaken met sociaal werk. Het beschrijft welke definities er gehanteerd worden en welke de hoofddomeinen en de posities van sociaal werk zijn. Hoe het beroep zich ontwikkeld heeft tot een eigentijdse professie met eigen opleidingen lees je in **module 2**.

In **module 3** komen de werkterreinen aan bod: daar waar sociaal werk zich afspeelt. Er zijn drie hoofdterreinen te onderscheiden: 'Sociaal werk – welzijn en samenleving', 'Sociaal werk – jeugd' en 'Sociaal werk – zorg'.

Module 4 staat helemaal in het teken van een basisvaardigheid die belangrijk is in alle functies van het beroep sociaal werk: luisteren. Luisteren is actief luisteren, maar ook kritisch luisteren. Door te luisteren word je als sociaal werker gedwongen om de woorden te interpreteren en een vervolg te bedenken, waardoor er beweging komt in vastgelopen situaties.

Hoe je vastgelopen situaties op een verantwoorde manier in beweging krijgt, wordt beschreven in **module 5**. Deze module is geheel gewijd aan methodisch werken. Naast een begripsomschrijving bevat deze module ook de basismethodiek van sociaal werk. Om een indruk te geven van de verscheidenheid van het werk, geven we hier voorbeelden van verschillende methoden.

Deel II en III bevat capita selecta over maatschappelijke vraagstukken en de sociale basis. De gevolgen hiervan voor de beroepsuitoefening van sociaal werk zijn in deze delen onderwerp van beschouwing. We starten in deel II met acht modules over maatschappelijke vraagstukken: milieu, arbeid, superdiversiteit, armoede, gezondheid(sverschillen), eenzaamheid, huiselijk geweld en sociale technologie.

In **module 6** gaan Jeanet de Jong en Maja Ročak in op de gevolgen van de huidige ecologische crisis voor de (internationale) samenleving en het sociaal werk. Het begrip ecologische rechtvaardigheid staat centraal, alsmede de belangrijke rol die sociaal werkers spelen bij het aanpakken van ecologische problemen.

In **module 7** gaat Paul van der Aa in op de betekenis van waardevol werk voor de maatschappelijke deelname van mensen. Waardevol betekent op individueel niveau dat werk op een gezonde en veilige manier bijdraagt aan inkomenszekerheid, sociale participatie en talentontwikkeling. Sociaal werkers ondersteunen cliënten met een kwetsbare arbeidsmarktpositie om werk te vinden en te behouden.

In **module 8**, over divers-sensitief sociaal werk in een superdiverse samenleving, licht Dirk Geldof toe dat leven in de 21ste eeuw een leven in verscheidenheid is geworden. Dit geldt voor de hele samenleving, maar speelt het sterkste in de grote steden. Van sociaal werkers vraagt deze ontwikkeling divers-sensitieve en interculturele competenties om de sociale grondrechten van iedereen in onze samenleving te helpen waarmaken.

Armoede is een complex en hardnekkig probleem dat weer steeds vaker voorkomt en veel mensen treft. Sociaal werkers dragen bij aan een inclusieve samenleving waaraan iedereen kan deelnemen. Mariëtte Lusse en Annelies Kassenberg geven in **module 9** concrete

voorbeelden hoe sociaal werkers mensen die in armoede leven kunnen ondersteunen en hoe zij helpen voorkomen dat mensen in deze positie terechtkomen.

Om een inclusieve en gezonde samenleving te krijgen en te behouden is een aanpak nodig die niet alleen gericht is op het bevorderen van een gezonde leefstijl, maar bijvoorbeeld ook op armoedebestrijding en op het faciliteren van ontmoeten en sociale steun. Ingrid Bakker en Quinta Ansem beschrijven in **module 10** de rol die sociaal werkers spelen in het bereiken en betrekken van inwoners en hierbij is het belangrijk dat zij oog hebben voor de verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden en tussen arm en rijk. Jenny Zwijnenburg schetst in **module 11** wat de oorzaken zijn en de gevolgen van eenzaamheid en sociaal isolement voor mensen die dit ervaren. Het raakt meer mensen dan lang is gedacht. Groepen die meer risico op eenzaamheid lopen zijn onder andere ouderen, jongeren en mensen met een psychische kwetsbaarheid. Sociaal werkers doen er goed aan relationeel te werken, volgens de presentiebenadering, om zo de ander te leren kennen en op een positieve wijze te kunnen betrekken.

In **module 12** gaan Linda Douma en Medi Hoes in op kindermishandeling en huiselijk geweld. Hoe vaak komt het voor in Nederland, welke signalen zijn er en wat is de betekenis van de verplichte Meldcode Huiselijk geweld en kindermishandeling?

In **module 13** komt de sociale technologie binnen sociaal werk in beeld. Erik Jansen, Koen Dortmans en Maurice Magnée beschrijven de invloed van technologische ontwikkelingen op de kwaliteit van sociale relaties, sociale verbanden en sociale systemen. Zij gebruiken de capabilities approach om de kritische rol van sociaal werkers uit te werken ten aanzien van de gevolgen van technologie voor het sociale leven en het sociale functioneren van mensen.

Deel III bevat zeven modules over de sociale basis en de beroepsuitoefening van sociaal werk: ontmoeting, ervaringsdeskundigheid, religie en spiritualiteit, sociaal schaduwwerk, kunst en cultuur, sport, en sociaal ondernemerschap.

In **module 14** over ontmoeting gaat David ter Avest in op de vraag hoe je als sociaal werker ontmoeting stimuleert. De laatste jaren is er nieuwe aandacht voor ontmoetingsplekken gekomen in de samenleving: plekken voor sociale verbinding, sociale interactie en ontplooiing. Een sterke sociale infrastructuur maakt het mogelijk dat er voldoende plekken voor ontmoeting zijn, bij voorkeur in de directe leefomgeving, dichtbij, om de hoek.

Module 15 schetst de ontwikkeling waarbij ervaringsdeskundigen steeds vaker beroepsmatig of in een vrijwilligersrol aan het werk zijn in het sociaal domein en in het sociaal werk in het bijzonder. Rosalie Metze en Alie Weerman onderbouwen dat het erkennen van ervaringskennis, als noodzakelijke en gelijkwaardige bron van kennis, de mens en de menselijke maat terugbrengen in de systemen van zorg en welzijn.

Wim Dekker schetst in **module 16** het belang van religie en spiritualiteit in het sociaal werk. Religie en spiritualiteit is voor veel mensen een belangrijke inspiratiebron, een bron van motivatie en zingeving en een aanleiding voor ontmoeting. Voor veel christenen, moslims en hindoes maakt religie het leven waarde(n)vol. Vanwege de kernwaarde van nabijheid in het sociaal werk is het voor sociaal werkers belangrijk religie en spiritualiteit te erkennen en een plek te geven.

In **module 17** over sociaal schaduwwerk schetsen Saskia Welschen en Mieke Schrooten het belang van informele organisaties die aan sociaal werk doen en initiatieven die op dit gebied plaatsvinden. Zo worden mensen samengebracht, wordt er steun of advies geboden en wordt onrecht bespreekbaar gemaakt, en zo vormen deze organisaties en initiatieven een brug naar formele welzijnsorganisaties. Deze initiatieven zijn laagdrempelig, in het bijzonder voor doelgroepen die een afstand of drempels ervaren tot het formele welzijnsaanbod.

In **module 18** gaan Aart van der Maas en Nico de Vos in op de betekenissen van kunst en cultuur voor sociaal werk. Aan de hand van veel voorbeelden maken ze duidelijk dat kunst en cultuur ons laten nadenken en de zaken van een heel andere kant laten bekijken. De waarden van kunst en cultuur zijn nooit voorspelbaar.

Sebastian Abdallah beschrijft in **module 19** hoe je in sociaal werk aan de slag kunt met sport, spel en beweging. Hij gaat in op verschillende soorten sport en hoe je als sociaal werker met behulp daarvan (persoonlijke) ontwikkeling en (maatschappelijke) verbinding teweeg kunt brengen.

Tot slot beschrijven Guido Walraven en Toby Witte in **module 20** het groeiend belang van sociaal ondernemerschap en (activistisch) sociaal werk. Zij schetsen hoe het sociale domein de laatste jaren sterk is veranderd en nog altijd volop in beweging is. Sociaal werkers kunnen door sociaal ondernemend te zijn en meer activistisch te handelen beter grip krijgen op deze voortdurende veranderingen die plaatsvinden.

Online leeromgeving

Bij het boek hoort ook een online leeromgeving, die je kunt bereiken via **www.boomstudent.nl**, met video's en begrippentrainers. Daarnaast zijn er per module opdrachten beschikbaar met modelantwoorden en multiplechoice-oefentoetsen.. Zo kun je testen of je de stof goed beheerst. Wanneer in de tekst wordt verwezen naar materiaal in de online leeromgeving staat het icoontje van de laptop in de marge.

De casus Giovanni en Fatna

Zoals gezegd komt sociaal werk in veel verschillende vormen voor. De casus van Giovanni en Fatna laat dit zien.

Giovanni en Fatna (1)

Giovanni Hoogendoorn is geboren in een grote stad in het westen van Nederland. Zijn vader werkt in een garage en zijn moeder in de kinderopvang. Hij groeit met zijn broers beschermd op, doorloopt zonder veel moeite de basisschool en leert daarna door voor een beroep. Giovanni volgt de opleiding voor automonteur. Hij wil net als zijn vader in een garage werken.

De buurt waar het gezin woont, staat niet zo goed bekend. De inkomens zijn laag en de meeste huurwoningen zijn nog goedkoop. In sommige blokken liggen de sociale problemen

letterlijk op straat. De buurt is onderdeel van een landelijk programma om de sociale kwaliteit te verbeteren op het gebied van veiligheid, wonen, werken en onderwijs.

De bewoners zelf vinden het een gezellige buurt. Ze kennen elkaar allemaal. Er is samenschap en onderlinge hulp. Als er belangrijke voetbaltoernooien zijn, hangen er oranje slingers en zit jong en oud buiten op straat te kijken, met een drankje in de hand. Er is ook wel eens ruzie in de buurt, vooral sinds er nieuwe gezinnen in de buurt zijn komen wonen. Dan kan het gebeuren dat er klappen vallen. Dat gebeurde vroeger ook wel, maar dat werd toen minder erg gevonden. Het hoorde een beetje bij de buurt en werd gevoeld als iets wat 'onder ons' kon gebeuren. De buurt is nu aan het veranderen.

Het gemeenschapshuis als middelpunt

Midden in de buurt staat 'Het Trefpunt', het huis voor de buurt. De jongerenwerker daar heeft de opleiding voor sociaal werker gevolgd en helpt jongeren om activiteiten te organiseren in de buurt. Hij ondersteunt hen om de omgeving voor hen en de andere bewoners prettig te houden. Ook begeleidt hij jongeren soms individueel, om te voorkomen dat ze overlast gaan veroorzaken of terechtkomen in het criminele circuit. Hij helpt bij het vinden van werk of een geschikte opleiding. Ook stimuleert hij dat de kinderen bezig zijn met sport en spel in plaats van dat zij op straat rondhangen en ruzie zoeken. Voor de pubers organiseert hij een wekelijkse disco. Op die manier levert hij een bijdrage aan de opvoeding van de kinderen, ook al zou je dat op het eerste gezicht niet zo snel denken. In Het Trefpunt werkt nog een jonge sociaal werker. Zij heeft sociaal-cultureel werk als achtergrond en organiseert activiteiten voor volwassenen. Soms helpen enkele buurtbewoners haar hierbij. In de ochtend zijn er koffiebijeenkomsten voor de vrouwen, één keer in de week speciaal voor de nieuwkomers in de buurt. Er zijn cursussen, kookmiddagen en jaarlijks organiseren de buurtbewoners onder haar begeleiding, met elkaar, een multicultureel festival.

Giovanni is dikwijls als vrijwilliger in het gemeenschapshuis te vinden. Tijdens het buurtfeest komt Giovanni de aantrekkelijke Fatna tegen en hij is meteen weg van haar. Fatna is een moderne jonge vrouw, die op het ROC een opleiding voor verzorgster volgt en bijna klaar is met haar opleiding. Zij ziet Giovanni ook wel zitten en omdat haar ouders niet zo streng zijn, verwacht ze geen moeilijkheden als ze vertelt dat ze verkering heeft gekregen met Giovanni. Fatna is geboren in dezelfde wijk als Gio. Haar vader werkt bij de gemeente en haar moeder is verantwoordelijk voor het huishouden. Fatna is enig kind.

Onverwachte problemen in de buurt

Haar verwachting komt uit. Als Fatna vertelt aan haar moeder dat ze verliefd is op Giovanni, is zij blij. Ze belooft Fatna het nieuws met haar vader te bespreken. Hoewel Fatna's vader liever had gezien dat ze verliefd was geworden op een jongen uit de eigen gemeenschap, maakt ook hij geen bezwaren. Ze kunnen trouwen als Fatna haar opleiding heeft afgerond, een paar jaartjes heeft gewerkt en wat bijgedragen heeft aan het huishoudbudget van

het gezin. De kosten voor levensonderhoud – eten, drinken en energie – stijgen namelijk alsnog verder. Zo kan Fatna sparen en zuinig leren omgaan met geld. Met de groeiende inflatie is dit een noodzakelijke vaardigheid geworden.

Er ontstaan echter problemen vanuit een andere hoek. Jonge buurtbewoners vinden het maar niets dat Giovanni en Fatna willen trouwen, zij willen liever dat mensen trouwen in hun eigen kring. Het begint met kleine pesterijtjes als de twee door de buurt wandelen. Ze worden uitgescholden en nageroepen door de buurtkinderen. 'Ik heb gehoord dat u een hoer bent', zegt een jongetje uitdagend. Gio neemt het voor Fatna op en reageert met: 'Je moeder zal je bedoelen.' Als er op een dag een lelijke kras zit op de auto van Giovanni en er een briefje in de bus ligt dat dit nog maar het begin is, wordt de zaak echter ernstiger. Natuurlijk kan Gio met een klacht naar de politie gaan, maar dat doet men in deze buurt niet. Je lost je problemen zelf op. Gio bespreekt het met zijn ouders. In plaats van een buurtvete te starten, besluiten moeder en zoon om eens bij de maatschappelijk werker binnen te lopen die eens in de week spreekuur houdt in Het Trefpunt; hij heeft de reputatie dat hij mensen echt helpt. Ze maken een afspraak.

Twee dagen later vertelt Giovanni de maatschappelijk werker over de problemen in de buurt. Deze hoort het verhaal helemaal uit. Hij vraagt door over allerlei zaken, zoals de ontvangst van het nieuws van hun verkering bij Gio's ouders en de familie van Fatna. Hij vraagt Gio naar de reactie van zijn vrienden en collega's. Aan het einde van het gesprek vraagt hij Gio om het verhaal dat hij verteld heeft op papier te zetten en met Fatna te bespreken. Zelf zal hij contact opnemen met de buurtondersteuner, met wie hij samenwerkt. De volgende dag zal Gio terugkomen bij hem en dan gaan ze proberen om met z'n drieën een plan op te stellen om uit de problemen te komen.

Samen met de jongerenwerker en de buurtondersteuner bespreekt Gio wat hij kan doen. Besloten wordt dat het stel aan hun beste vriend zal vragen om een Dance Battle in eetcafé De Ronde te organiseren. De jongerenwerker wil daarbij wel helpen. Bij het eetcafé komen altijd alle culturen. Gio en Fatna trakteren op hapjes – je kunt er lekker eten – maar de rest betaalt iedereen zelf. Het idee is ook dat die vriend zal gaan rappen over een gemengd stel dat samen gelukkig is, maar in de buurt niet wordt geaccepteerd. De vriend stemt in. De georganiseerde avond is erg gezellig, de battle wordt een groot succes en uiteindelijk loopt het allemaal met een sissert af. De buurt raakt vertrouwd met het feit dat Gio en Fatna gaan trouwen en het nieuws wordt oud nieuws. Na twee jaar verkering trouwt Gio zijn Fatna en zij gaan zelf een huis renoveren aan de rand van de buurt waar zij hun jeugd doorbrachten.

Bouwen aan de toekomst

Giovanni werkt net als zijn vader als automonteur in een garage en Fatna werkt in een verpleeghuis in de buurt. Fatna is ambitieus en begint kort na haar trouwen aan de tweejarige associate degree opleiding voor sociaal werk. Dat is qua zwaarte en duur te overzien en je kan eenvoudig doorstromen naar de bacheloropleiding. Zij ziet dat in het

verpleeghuis waar zij werkt behoefte is aan verzorgenden die breed inzetbaar zijn en die niet alleen patiënten persoonlijk kunnen verzorgen, maar ook ideeën hebben over de dagbesteding van hun bewoners, over hoe bewoners geactiveerd kunnen worden om bezigheden en contacten te zoeken. Zij vindt het belangrijk om de cliënten op haar afdeling zo goed mogelijk te ondersteunen en zij ervaart dat dit een speciale deskundigheid vraagt. Zij is blij dat haar unithoofd haar heeft aangeraden om te gaan studeren, want nu ziet zij hoe belangrijk het is om die ondersteuning planmatig en professioneel vorm te geven. Dat lijkt heel eenvoudig, maar dat is het niet. Ze leert dat er veel methoden zijn om mensen te helpen en dat je zorgvuldig moet kiezen welke methode je gaat gebruiken om ook echt blijvend resultaat te boeken. Je moet er eerst achter komen wat mensen kunnen en willen. Bij sommige mensen is dat niet zo gemakkelijk en moet je goed doorvragen. Fatna vindt haar studie interessant, want wat ze leert kan ze meteen in de praktijk gebruiken. Ook komt het in haar eigen leven van pas, als er wel eens moeilijkheden zijn. Gio is apetrots op zijn vrouw en hij helpt haar waar hij kan door huishoudelijke klusjes op te knappen. Zo geeft hij Fatna de gelegenheid zo goed mogelijk te studeren.

Een baby op komst

Als Gio en Fatna vijf jaar getrouwd zijn, raakt Fatna in verwachting. Ze zijn dolblij met de baby die op komst is en kijken uit naar de dag waarop een eerste echo zal worden gemaakt. Samen gaan ze naar het ziekenhuis. Dan komt echter de grote teleurstelling, er blijkt iets niet goed te zijn met hun kindje. Fatna moet nog een aantal onderzoeken ondergaan. De

uitkomst daarvan is dat hun kindje het syndroom van Down heeft.

Heel erg onzeker en bang wachten ze de geboorte van de baby af. Het wordt een meisje. Gio en Fatna besluiten om haar een Marokkaans-Nederlandse naam te geven: Aïcha. Het kindje is inderdaad gehandicapt en moet voorlopig in het ziekenhuis blijven.

Fatna mag naar huis om op te knappen, Aïcha blijft nog even in het ziekenhuis. In die periode kunnen Gio en Fatna overwegen welke hulp en ondersteuning zij nodig hebben om Aïcha gezond te laten opgroeien. De maatschappelijk werkster uit het ziekenhuis helpt hen bij hun keuzes. Zij besluiten Aïcha thuis te houden.

Het belangrijkste wat de maatschappelijk werkster doet, is Gio en Fatna informeren over de mogelijkheden die er zijn om ondersteuning te krijgen bij de opvoeding van Aïcha. Ze raadt Fatna en Giovanni aan om Aïcha een paar dagdelen in de week naar een dagopvang te brengen, zodat ze af en toe tijd voor zichzelf hebben. Samen zoeken ze naar een goed kinderdagverblijf in de buurt, waar leidsters werken die gediplomeerd zijn en ervaring hebben in het omgaan met kinderen die extra aandacht en zorg nodig hebben. Bovendien bedenkt Fatna dat ze zo kan wennen aan het ritme van kinderopvang voor straks, als ze weer gaat werken. Dat is de praktische kant van het werk van de maatschappelijk werkster. Fatna kent het werk uit eigen ervaring. Ze is optimistisch en vertrouwt erop dat het goed zal komen. Zij praat echter ook over haar verdriet, over de teleurstelling van Gio dat hij geen gezonde dochter heeft gekregen, en over de moeilijkheden die zij samen hebben om dit te verwerken. De gesprekken met de maatschappelijk werkster helpen Fatna en Giovanni om de opvoeding van Aïcha op zich te nemen en over hun eerste verdriet heen te komen. Ze willen de toekomst hoopvol tegemoet zien. Het begrip van de maatschappelijk werkster, maar ook haar praktische adviezen, helpen hen daarbij. Als Aïcha na enkele weken uit het ziekenhuis komt, zijn Fatna en Gio er klaar voor. Ze werken weer, hebben een plan voor de opvoeding, zijn uitgerust en gezond en hun onderlinge verhouding is helemaal in orde. Ze kunnen samen praten over hoe het verder moet. Ze zien hoe goed Aïcha verzorgd wordt op het kinderdagverblijf. Zelf geniet Fatna van de paar middagen die zij voor zichzelf heeft wanneer Aïcha in het kinderdagverblijf is. En omdat ze zelf is opgeleid als sociaal werker, weet zij hoeveel de hulpverleners voor haar betekend hebben.

Problemen

Aïcha groeit op. De eerste jaren verlopen zonder al te grote problemen. Als Aïcha de peuterleeftijd bereikt, blijkt dat zij heel moeilijk thuis op te voeden is. Fatna heeft de handen vol aan haar. Het meisje moet bij alles geholpen worden. Ze kan moeilijk praten en dat compenseert ze door hard te gaan gillen. In de opvoeding wordt Fatna ondersteund door een sociaal werker van Stichting MEE. Dit is een organisatie met hulpverleners die gespecialiseerd zijn in de ondersteuning van mensen met een verstandelijke beperking. Samen met deze sociaal werker probeert Fatna te voorkomen dat Aïcha uit huis geplaatst moet worden. Gio heeft ondertussen de moed een beetje opgegeven. Hij hoopt dat Aïcha zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden in een instelling voor kinderen met een

verstandelijke beperking. In zijn ogen tiranniseert Aïcha het gezin. Ze maakt Fatna doodmoe en hij ziet met lede ogen aan hoe slecht zijn knappe vrouw eruitziet. Daarover kan hij echter niet met Fatna praten. Elke keer als hij probeert het onderwerp aan te snijden, klapt Fatna dicht. Zij zou het als een persoonlijke nederlaag zien als Aïcha in een instelling werd geplaatst. Gelukkig ziet de hulpverlener wat er aan de hand is in het gezin. Hij luistert naar Fatna, maar kijkt ook goed naar Gio. Hij ziet hoe het huwelijk lijdt onder het gedrag van Aïcha en probeert de beide ouders te ondersteunen in het vinden van een goede oplossing. Uiteindelijk ziet ook Fatna in dat het voor Aïcha beter is om doordeweeks in een gespecialiseerd instituut te zijn, waar gespecialiseerde beroepskrachten haar opvoedingstaak kunnen overnemen. In het weekend kan Aïcha dan naar huis.

De goede oplossing

De instelling waar Aïcha wordt geplaatst, heeft gezinsbegeleiders in dienst. Deze sociaal werkers begeleiden de gezinnen van de kinderen die in de instelling zijn geplaatst. Zij zijn bij uitstek de intermediairs tussen deze kinderen, hun behandelaars en hun ouders. De begeleider van het gezin is Pierre. Pierre bespreekt met Giovanni en Fatna de ontwikkelingsproblemen van Aïcha. In de instelling wordt voor Aïcha een plan opgesteld om haar te behandelen. Pierre vertelt over het plan en samen met Fatna en Giovanni bespreekt hij de doelen die de behandelaars met de therapie verwachten te bereiken. Regelmatig komt hij thuis langs om te observeren en de vorderingen te bespreken. Hij geeft advies over hoe ze met Aïcha kunnen omgaan in het weekend. Hij luistert als ze vertellen over hoe het gaat met Aïcha tijdens het weekend. Gaandeweg zien de ouders verbetering in het gedrag van hun dochter en langzaam verdwijnt bij Fatna het schuldgevoel dat zij haar Aïcha heeft moeten overlaten aan de hulpverleners. Ze accepteert dat Aïcha een leven lang ondersteuningsbehoeften zal hebben, bovenop alle aandacht en liefde die zij en Gio zelf aan hun kind kunnen geven. Zij heeft ondersteuning nodig op het gebied van zorg en bijvoorbeeld ook wat betreft (vrijwilligers)werk en het samenleven met anderen. Fatna weet door haar opleiding dat hier voorzieningen voor zijn in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning. Dat is belangrijke kennis, omdat het gezin weliswaar niet direct arm is, maar hun gezamenlijke inkomen wel laag is in verhouding tot de extra kosten voor levensonderhoud en vervoer die de situatie van Aïcha met zich meebrengt.

In het bovenstaande verhaal zien we professionals aan het werk die als sociaal werkers zijn opgeleid. Ze zijn actief in heel verschillende functies. De jongerenwerker, de sociaal-cultureel werker, de buurtondersteuner, de maatschappelijk werker in het huis voor de buurt, de leidsters in het kinderdagverblijf, de maatschappelijk werker in het ziekenhuis, de hulpverleners in de instelling voor kinderen met een verstandelijke beperking, de gezinsbegeleider; allemaal hebben ze de opleiding Social Work gevolgd, maar wel met verschillende specialisaties. In dit boek schetsen we die veelzijdigheid van het beroep en

de instellingen waar sociaal werkers actief zijn. De taak van alle sociaal werkers is om mensen te ondersteunen bij het deelnemen aan de maatschappij en daarmee de sociale kwaliteit te stimuleren.

Het is goed om te weten dat veel sociaal werkers voor dit vak kiezen uit sociale betrokkenheid. Dat geldt misschien ook voor jou. En misschien heb je ook persoonlijke ervaringen met sociale problemen in je eigen omgeving. Dat kan uitstekend van pas komen. Je kunt mensen helpen met hun problemen, omdat je zelf haarscherp ziet wat er allemaal moet gebeuren. Dit kan echter ook een valkuil zijn, want elke situatie en ieder mens is weer anders. De kunst is om te blijven openstaan voor mensen met hun problemen en hun mogelijkheden. Een andere valkuil is dat je je gaat identificeren met het probleem en de persoon die je aan het helpen bent. Het is niet de bedoeling dat je gaat fungeren als een levensredder van wie mensen helemaal afhankelijk worden. Je probeert mensen te motiveren om zichzelf en elkaar te helpen. Zo werk je aan sociale kwaliteit.

Dit is een uitdagend vak. Het is belangrijk dat je beseft dat niet iedere hulpbehoevende bereid is hulp te accepteren. Soms krijg je als sociaal werker niet de waardering die je verdient. En soms ontbreekt het je aan de tijd om goed met iemand te praten. In hoeverre lukt het dan om de belangen van de hulpvrager goed te blijven dienen? En open te blijven staan? Hoe merk je het als jouw oordelen over een cliënt je in de weg zitten om goed te kunnen helpen? Wat doe je als je merkt dat je het contact met iemand kwijtraakt? Sociaal werk is een vak, een professie. Het is mensenwerk waar je voor kunt doorleren. In dit boek lees je hier meer over. Het *Basisboek sociaal werk – activeren, ondersteunen en verbinden* gaat over de professie om mensen te helpen zichzelf te helpen om te kunnen meedoen in de maatschappij.

Referentie:

Van de Wiel, H. (2019). Meestal een vrouw van gemiddeld 42 jaar. De sociaal werker in cijfers. *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, 112(3), pp. 16-17.